

Tartalom

1. Bevezetés	13
1.1. A finnugrisztika/uralisztika és a finnugor történelem fogalmi meghatározásáról	14
1.2. A finnugor őstörténet kutatása Magyarországon	18
1.3. A keleti finnugorok történetének kutatása Magyarországon	33
1.4. A szöveggyűjtemény felépítéséről, a források közlésének módjáról	39
2. Ókori és középkori latin–görög–héber források	41
2.1. Ariszteasz és az <i>Arimaszpeia</i>	41
2.1.1. Ariszteasz	41
2.1.2. Szövegközlések, fordítások	42
2.1.3. Az <i>Arimaszpeia</i> Hérodotosznál	42
2.2. Hérodotosz: <i>A görög–perzsa háború</i>	42
2.2.1. Hérodotosz	42
2.2.2. Hérodotosz történeti könyvei	43
2.2.3. Hérodotosz művének esetleges finnugor vonatkozásairól	43
2.2.3.1. Isszédonok	45
2.2.3.2. Arimaszposzok	46
2.2.3.3. Androphagoszok	46
2.2.3.4. Melankhlainoszok	48
2.2.3.5. Budinoszok	49
2.2.3.6. Gelónoszok	51
2.2.3.7. Thüsszagéták	52
2.2.3.8. Iürkák	54
2.2.3.9. Argippaioszok	55
2.2.4. Szövegközlések, fordítások	56
2.2.5. Hérodotosz negyedik könyvének esetleg finnugorokra vonatkozó részei	57
2.3. Tacitus: <i>Germania</i>	61
2.3.1. Tacitus	61
2.3.2. A <i>Germania</i> finnugor vonatkozásairól	61
2.3.3. Szövegközlések, fordítások	63
2.3.4. A <i>Germania</i> finnugor vonatkozású részei	63
2.4. Jordanes: <i>Getica</i>	64
2.4.1. Jordanes	64
2.4.2. A <i>Getica</i> finnugor vonatkozású részeiről	65
2.4.3. Szövegközlések, fordítások	70
2.4.4. A <i>Getica</i> finnugor vonatkozású részei	70

2.5. Bíborbanszületett Konstantin: <i>A birodalom kormányzásáról</i>	71
2.5.1. A szerzőről	71
2.5.2. <i>De administrando imperio</i> (<i>A birodalom kormányzásáról</i>)	71
2.5.3. A <i>De administrando imperio</i> finnugor vonatkozásairól	72
2.5.4. Szövegközlések, fordítások	72
2.5.5. A <i>De administrando imperio</i> mordvin vonatkozású részlete	72
2.6. Egy magyar püspök levele egykori párizsi iskolatársához	73
2.6.1. A levél keletkezési körülményeiről	73
2.6.2. A levél finnugor vonatkozásáról	73
2.6.3. Szövegközlések, fordítások	74
2.6.4. A levél mordvin vonatkozású részlete Gy. Ruitz Izabella fordításában Matthaecus Parisiensis krónikája alapján <i>A tatárjárás emlékezete</i> című kötetből	74
2.6.5. A levél mordvin vonatkozású részlete Tardy Lajos fordításában a Waverley-évkönyv alapján <i>A tatárországgi rabszolga-kereskedelem...</i> című kötetből	74
2.7. József kazár kagán levele	75
2.7.1. József kazár kagán levelének keletkezési körülményeiről	75
2.7.2. József kazár kagán levelének finnugor vonatkozásairól	77
2.7.3. Szövegközlések, fordítások	79
2.7.4. József kazár kagán levelének finnugor vonatkozású részlete Kohn Sámuel közlésében	79
2.7.5. József kazár kagán levelének finnugor vonatkozású részlete Shlomo J. Spitzer – Komoróczy Géza közlésében	80
3. Európai utazók a középkorban	81
3.1. <i>Alfréd király Orosiusa</i> (Wulfstan és Halogalandi Ottár úti jelentése)	81
3.1.1. A mű keletkezéséről	81
3.1.2. <i>Alfréd király Orosiusának</i> finnugor vonatkozásairól	82
3.1.3. Szövegközlések, fordítások	85
3.1.4. <i>Alfréd király Orosiusának</i> finnugor vonatkozású részletei	85
3.2. 13. századi szerzetes utazók (Julianus, Plano Carpini és társai, Rubruk) úti jelentései	88
3.2.1. A magyar expedíciók	89
3.2.1.1. Julianus úti jelentéseinek finnugor vonatkozásairól	90
3.2.1.2. Szövegközlések, fordítások	91
3.2.1.3. A Julianus első útjáról készült jelentés mordvin vonatkozású részletei	92
3.2.1.4. Julianus második útjáról készült jelentésének mordvin, merja és votják vonatkozású részletei	92
3.2.2. Plano Carpini és társainak útja	93

3.2.2.1. Plano Carpiniék útjának finnugor vonatkozásairól	94
3.2.2.2. Szövegközlések, fordítások	94
3.2.2.3. Plano Carpini úti jelentésének finnugor vonatkozású részletei	94
3.2.2.4. Benedictus Polonus úti jelentésének mordvin vonatkozású részlete	95
3.2.2.5. C. de Bridia úti jelentésének mordvin vonatkozású részlete	95
3.2.3. Rubruk útja a Mongol Birodalomba	95
3.2.3.1. Rubruk útjának finnugor vonatkozásairól	96
3.2.3.2. Szövegközlések, fordítások	97
3.2.3.3. Rubruk úti beszámolójának finnugor vonatkozású részletei	97
3.3. Siegmund Herberstein: <i>Moszkoviai úti jegyzetek</i>	97
3.3.1. Siegmund (Sigismundus) Herberstein	97
3.3.2. Két utazás Moszkvába	98
3.3.3. <i>Rerum moscoviticarum commentarii</i> – <i>Moszkoviai úti jegyzetek</i> . . .	99
3.3.3.1. A mű keletkezési körülményei	99
3.3.3.2. „Bestseller” a 16. században	99
3.3.3.3. A mű illusztrációi	100
3.3.3.4. Az öntudatos diplomata	101
3.3.3.5. A <i>Moszkoviai úti jegyzetek</i> jelentősége	101
3.3.4. A <i>Moszkoviai úti jegyzetek</i> finnugor vonatkozású részeiről	102
3.3.4.1. III. Vaszilij titulaturája	103
3.3.4.2. A cseremiszekről (és a votjákokról)	104
3.3.4.3. A mordvinokról	106
3.3.4.4. A Vótföldről és Karjaláról	107
3.3.4.5. Beloozero és környéke	109
3.3.4.6. Utazás Pecsorába, Jugrába és az Ob folyóhoz	110
3.3.4.7. A Permi területről és a permi emberekről	112
3.3.4.8. A magyarokról	114
3.3.4.9. Ismét Karjaláról	116
3.3.4.10. Livóniáról	116
3.3.4.11. Hajózás a Jeges-tengeren	117
3.3.5. Szövegközlések	121
3.3.6. A <i>Moszkoviai úti jegyzetek</i> finnugor vonatkozású részei	121
3.4. Zalánkeméni Kakas István és az <i>Iter Persicum</i>	131
3.4.1. Zalánkeméni Kakas István	131
3.4.2. Kakas István követjárása Perzsiában	131
3.4.3. Az <i>Iter Persicum</i> (Perzsiai utazás) finnugor vonatkozású részletéről	132
3.4.4. Szövegközlések, fordítások	135
3.4.5. Az <i>Iter Persicum</i> finnugor vonatkozású részletének fordítása	135

4. Muszlim geográfusok és utazók	137
4.1. A muszlim földrajzi irodalom és a finnugorok	138
4.2. A szerzőkről	142
4.2.1. Al-Ġayhānī	142
4.2.2. Ibn Faḍlān	143
4.2.3. Ibn Rusta	144
4.2.4. <i>Ḥudūd al-ʿālam</i>	144
4.2.5. Al-Balhī	145
4.2.6. Al-Masʿūdī	145
4.2.7. Al-Iṣṭahṛī	146
4.2.8. Ibn Ḥawqal	146
4.2.9. Gardīzī	147
4.2.10. Al-Bakrī	147
4.2.11. Al-Bīrūnī	147
4.2.12. Al-Marwazī	148
4.2.13. Abū Ḥāmid al-Ġarnāṭī	148
4.2.14. Al-Idrīsī	149
4.2.15. Yāqūt al-Ḥamawī	149
4.2.16. Al-Qazwīnī	150
4.2.17. Rašīd ad-Dīn Faḍlallāh	150
4.2.18. Ibn Baṭṭūṭa	151
4.3. Muszlim geográfusok és utazók a burtászokról [burtās]	151
4.3.1. Kik voltak a burtászok? Rövid kutatástörténet	151
4.3.2. Ibn Rusta a burtászokról	160
4.3.2.1. Ibn Rusta <i>Kitāb aʿlāq an-nafīsa</i> című művének a burtászokra vonatkozó részei	163
4.3.3. A <i>Ḥudūd al-ʿālam</i> szerzője a burtászokról	164
4.3.3.1. A <i>Ḥudūd al-ʿālam</i> burtászokra [burādās] vonatkozó részlete	165
4.3.4. Gardīzī a burtászokról	165
4.3.4.1. Gardīzī <i>Zayn al-ahbār</i> című művének Ibn Rustánál nem található burtász vonatkozású részlete	166
4.3.5. Al-Bakrī a burtászokról	167
4.3.5.1. Al-Bakrī <i>Kitāb al-masālik wa-l-mamālik</i> című művének Ibn Rusta művétől eltérő burtász vonatkozású részletei	168
4.3.6. Al-Marwazī a burtászokról	168
4.3.7. A burtászok az al-Ġayhānī-hagyományban	169
4.3.8. Al-Masʿūdī a burtászokról	169
4.3.8.1. <i>Murūǧ ad-dahab wa-maʿādin al-ǧawhar</i>	169

4.3.8.1.1. Al-Mas'ūdī <i>Muruǧ ad-dahab wa-ma'ādin al-ǧawhar</i> című művének burtász vonatkozású részletei	172
4.3.8.2. <i>Kitāb at-tanbīh wa-l-išrāf</i>	173
4.3.8.2.1. Al-Mas'ūdī <i>Kitāb at-tanbīh wa-l-išrāf</i> című művének burtász vonatkozású részlete	173
4.3.9. Al-Balḥī és követői: al-Išṭahri és Ibn Ḥawqal a burtászokról	174
4.3.9.1. Al-Išṭahri a burtászokról	174
4.3.9.1.1. Al-Išṭahri <i>Kitāb al-masālik wa-l-mamālik</i> című művének a burtászokra vonatkozó részei	175
4.3.9.2. A burtászok Ibn Ḥawqal leírása szerint	176
4.3.9.2.1. Ibn Ḥawqal: <i>Kitāb al-masālik wa-l-mamālik</i> című művének al-Išṭahri-nál nem olvasható burtász vonatkozású rövid részlete	176
4.3.9.2.2. A burtászok és a rúszok Ibn Ḥawqal térképén	176
4.3.10. Al-Idrīsī a burtászokról	178
4.3.11. Yāqūt al-Ḥamawī a burtászokról	179
4.3.12. Al-Qazwīnī Burtász országáról	179
4.3.13. Rašīd ad-Dīn Faḍlallāh a burtászokról	180
4.3.13.1. Rašīd ad-Dīn Faḍlallāh <i>Ġāmī' at-tawārīḥ</i> című művének burtász vonatkozású részlete	181
4.4. Muszlim geográfusok és utazók Wīsū, Arū és Yūrā országáról	182
4.4.1. Ibn Faḍlān úti beszámolója	182
4.4.1.1. Ibn Faḍlān nagy utazása	182
4.4.1.2. Ibn Faḍlān úti beszámolójáról	182
4.4.1.3. Ibn Faḍlān úti beszámolójának Wīsū országára és az egyszarvúra vonatkozó részleteiről	184
4.4.1.4. Ibn Faḍlān úti beszámolójának Wīsū országáról és az egyszarvúrról szóló részletei	188
4.4.2. A <i>Ḥudūd al-'ālam</i> szerzője a kimekek Y.ǧsūnyāsū nevű területéről	189
4.4.2.1. A <i>Ḥudūd al-'ālam</i> nak az Y.ǧsūnyāsū körzetre vonatkozó részlete	190
4.4.3. Al-Bīrūnī Īsū és Yūrā országáról	190
4.4.4. Al-Marwazī Īsū országáról, Yūrā néperől és más északi népekről	193
4.4.4.1. Al-Marwazī <i>Tabā'ir al-ḥayawān</i> című művének Īsū és Yūrā országára vonatkozó részlete	195
4.4.5. Abū Ḥāmid al-Ġarnāṭī regényes útleírásai	196
4.4.5.1. Abū Ḥāmid al-Ġarnāṭī Wīsū, Arū és Yūrā országáról	196

4.4.5.2. Az <i>al-Muʿrib ʿan baʿd ʿaġāʾib al-Maġrib</i> finnugor vonatkozású részei	198
4.4.5.3. A <i>Tuġfat al-albāb wa-nuġbat al-aʿġāb</i> finnugor vonatkozású részlete	201
4.4.6. Al-Qazwīnī Wīsū és Yūrā országaról	201
4.5. Muszlim geográfusok az északi vidékekről, valamint Góg és Magóg népéről	202
4.5.1. Ibn Faḍlān meséi Góg és Magóg népéről	202
4.5.1.1. Ibn Faḍlān úti beszámolójának Góg és Magóg különös népéről szóló részlete	205
4.5.2. Al-Marwazī észak népeiről	206
4.5.2.1. Al-Marwazī <i>Ṭabāʾiʿ al-ḥayawān</i> című művének az egyéb északi népekre vonatkozó részlete	207
4.5.3. Góg és Magóg népének országa Ibn Ḥawqal térképén	208
4.6. Muszlim geográfusok és utazók Artā városáról és az artānīya népről	208
4.6.1. Kutatástörténet: az artānīya–erza-mordvin azonosítás	208
4.6.2. Al-Iṣṭaḥrī az artānīya népről	218
4.6.2.1. Al-Iṣṭaḥrī <i>Kitāb al-masālik wa-l-mamālik</i> című művének az artānīya népre vonatkozó részlete	219
4.6.3. Ibn Ḥawqal az artānīya népről	219
4.6.4. Al-Bakrī az awṭānīya népről	220
4.6.5. Al-Idrīsī az artānīya népről	220
4.6.5.1. Al-Idrīsī <i>Kitāb nuḡbat al-muṣṭāq</i> című művének az artānīya népre vonatkozó részlete	221
4.7. Rašīd ad-Dīn a moksákról és az erzákról	222
4.7.1. A <i>Ġāmiʿ at-tawārīḫ</i> és finnugor vonatkozásai	222
4.8. Ibn Baṭṭūṭa rövid látogatása Bolgar városában	222
4.8.1. <i>A városok érdekességeiből és az utak csodáiból adott ajándék a szemlélődők számára</i>	222
4.8.2. Ibn Baṭṭūṭa útleírásának finnugor vonatkozásai	223
4.8.3. Ibn Baṭṭūṭa útleírásának finnugor vonatkozású részlete	224
4.9. Szövegközlések	225
5. Orosz krónikák, évkönyvek és legendák	228
5.1. Évkönyvírás a középkori Oroszországban	228
5.2. <i>Régmúlt idők krónikája</i>	230
5.2.1. Az évkönyv keletkezéstörténete	230
5.2.2. Az évkönyv finnugor vonatkozású részeiről	232
5.2.2.1. Első kronológiai csoport: 859–980	233
5.2.2.2. Az átmenet: 1030 és 1042	236
5.2.2.3. Második kronológiai csoport: 1071–1103	236

5.2.2.3.1. A finnugor–oroszl kapcsolatok elmélyülése: folklorisztikus beszámolók	237
5.2.2.3.2. Oroszl dinasztikus csatározások finnugor területeken	243
5.2.2.4. Harmadik kronológiai csoport: a jugriai utazás 1096-os leírásától az évkönyv befejezéséig	244
5.2.3. A <i>Régmúlt idők krónikájának</i> előzményei, különböző szerkesztései és a finnugor vonatkozású hírek	250
5.2.3.1. A legelső évkönyv-összeállítás (<i>Drevnyejsij letopisznij szvod</i>)	250
5.2.3.2. Az 1073-as évkönyv-összeállítás és Jany Visaticsl finnugor vonatkozású információi	251
5.2.3.3. Az 1095-ös évkönyv-összeállítás	252
5.2.3.4. A PVL 1113-as első szerkesztése	252
5.2.3.5. A PVL 1118-as harmadik szerkesztése	253
5.2.4. Szövegközlések, fordítások	254
5.2.5. Az évkönyv finnugor vonatkozású részei	254
5.3. <i>Novgorodi I. évkönyv</i>	259
5.3.1. Az évkönyv változatai	259
5.3.2. Novgorod és a finnugorok	260
5.3.3. Az évkönyv finnugor vonatkozású részeiről	262
5.3.4. Szövegközlések	275
5.3.5. Az évkönyv finnugor vonatkozású részei	276
5.4. Jepifanyij Premudrij: <i>Permi Szent István legendája</i>	298
5.4.1. A legenda műfajáról	298
5.4.2. A szerző...	299
5.4.3. ...és műve	300
5.4.4. Permi Szent István – egy legendás élet	302
5.4.5. A legenda finnugor néprajzi és történeti vonatkozásai	316
5.4.6. Szövegközlések	328
5.4.7. <i>Permi Szent István legendája</i> (részletek)	329
5.5. <i>Kazanyi história</i>	379
5.5.1. A <i>Kazanyi história</i> keletkezése	379
5.5.2. A <i>Kazanyi história</i> kutatásának rövid története	380
5.5.3. A <i>Kazanyi história</i> stílusa és műfaja	381
5.5.4. Két úr szolgái... A Volga–Káma vidéki finnugorok az oroszok és a nomád hódítók között	381
5.5.5. A <i>Kazanyi história</i> finnugor vonatkozású részeiről	386
5.5.6. Szövegközlések	393
5.5.7. A <i>Kazanyi história</i> finnugor vonatkozású részei	394

6. Kislexikon	413
6.1. Helyek	413
6.2. Emberek	418
7. Irodalomjegyzék	428
7.1. Források	428
7.2. Feldolgozások	442